

خاطرات دکتر علینقی عالیخانی

○ مجتبی تبریزیا

بخش تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران، با او است که اخیراً در خارج از کشور انتشار یافته است. عالیخانی در این گفت‌وگو از تجارب خود از دوران تصدی وزارت اقتصاد و زمانی که مصادف بود با اعلام اصول انقلاب سفید و اجرای برنامه توسعه اقتصادی و از هنگامی که شاه می‌خواست به عنوان رهبر انقلاب، اوضاع اقتصادی و اجتماعی ایران را دگرگون سازد، صحبت می‌کند. روایت‌های او مربوط به دورانی است که تغییر ناگهانی اوضاع در برخورد با نظام کهنه اداری و روحیه سنت گرای جامعه، به علت عدم تطابق توسعه اقتصادی با توسعه سیاسی، موجب بروز و خودنمایی مشکلات زیادی شده بود.

خاطرات عالیخانی حاوی مطالب قابل تاملی درباره اوضاع عمومی ایران و هنگامی است که به یمن افزایش درآمدهای نفتی، برنامه توسعه اقتصادی به اجرا گذاشته شده بود تا با یک جهش سریع، کشوری را که اقتصاد آن بر محور کشاورزی و بازرگانی سنتی می‌چرخید، تبدیل به یک کشور صنعتی کند و از دشواری‌هایی که اجرای این تصمیم به دنبال داشت سخن می‌گوید. شاه همواره پشتیبان عالیخانی و نظرات او بود. ولی در همان حال با هویدا، هر دو معتقد به اولویت رسالت دولت در توسعه اقتصادی بودند. تضاد میان نیازهای اقتصاد آزاد و الزامات سیاسی حکومت، تنش می‌آفرید و بر جو سیاسی اثر می‌گذاشت. این تنش‌ها تدریجاً رابطه عالیخانی و هویدا را مشکل کرد و در نهایت منجر به

- خاطرات دکتر علینقی عالیخانی، وزیر اقتصاد ۱۳۴۸-۱۳۴۱: سیاست و سیاستگذاری اقتصادی در ایران
- تألیف: علینقی عالیخانی
- ناشر: نشر آبی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۱، ۲۲۰۰ نسخه، ۲۹۶ صفحه، ۲۴۰۰ تومان
- شابک: ۹۶۴-۵۷۰۹-۳۱-۸

استغای او شد.^۱

موضوع اصلی و محوری این گفت‌وگو «سیاست و سیاستگذاری اقتصادی در ایران» است. در صفحات پایانی، عکس‌هایی از عالیخانی در کنار افراد دیگر و در مواضع مختلف به چاپ رسیده است.

پی‌نوشت:

۱. در شرح حال دکتر علینقی عالیخانی از کتاب شرح حال رجال سیاسی و نظامی ایران، تألیف دکتر باقر عاقلی، نشر گفتار و نشر علم، چاپ اول، ۱۳۸۰، جلد ۲، صفحه ۹۸، ۲۳۴، همچنین مقدمه کتاب حاضر خاطرات دکتر علینقی عالیخانی استفاده شده است.

کتاب حاضر، یکی دیگر از کتاب‌های طرح «تاریخ شفاهی بنیاد مطالعات ایران» است که به مصاحبه با دکتر علینقی عالیخانی، وزیر اقتصاد شاه و رئیس دانشگاه تهران در سال‌های ۱۳۴۱-۱۳۵۰ اختصاص دارد.

دکتر عالیخانی در سال ۱۳۰۷ ش. در تهران متولد شد. پدرش درجه‌دار ارتش بود و از سال ۱۳۱۵ تا ۱۳۲۰ ریاست املاک رضاخان در تاکستان قزوین را برعهده داشت و بعد از ۱۳۲۰ متصدی املاک مادر شاه شد.

دکتر عالیخانی پس از انجام تحصیلات ابتدایی و متوسطه، وارد دانشکده حقوق دانشگاه تهران شد و با احراز رتبه اول در رشته اقتصاد لیسانس گرفت و از طرف دولت برای ادامه تحصیل به اروپا اعزام شد. در فرانسه تحصیلات خود را ادامه داد و از دانشگاه پاریس در رشته اقتصاد، دکترای دولتی دریافت کرد. پس از ورود به ایران به استخدام شرکت ملی نفت و سازمان اطلاعات و امنیت کشور درآمد. سمت او در سازمان اخیر مشاور اقتصاد بود و گزارش‌های اقتصادی هفتگی «ساواک» را برای شاه تهیه می‌کرد. شاه از طریق این گزارش‌ها نسبت به او شناخت یافت و در نتیجه به علم، نخست‌وزیر وقت ابلاغ کرد که او را به وزارت اقتصاد ملی منصوب نماید. در سال ۱۳۴۱ پس از ادغام دو وزارتخانه بازرگانی و صنایع معادن و ایجاد وزارت اقتصاد ملی، عالیخانی به عنوان وزیر این وزارتخانه جدید معرفی شد و در کابینه‌های بعدی که منصور و هویدا تشکیل دادند همچنان مقام وزارت داشت.

روابط وی با علم، صمیمی، با منصور رسمی و با هویدا لااقل در سال‌های اولیه، دوستانه بود. در سال ۱۳۴۸ به علت ناهماهنگی با هویدا و در پاره‌ای موارد با شاه، از وزارت اقتصاد استعفا داد و به ریاست دانشگاه تهران منصوب شد. و قریب سه سال در ریاست دانشگاه باقی ماند. پس از آن به بخش خصوصی رفت و در رشته‌های صادرات و واردات و کارهای تولیدی و ایجاد کارخانه فعالیت نموده، خیلی زود ثروتمند شد. سمت دولتی او ریاست هیئت‌مدیره بانک ایران و آمریکا بود.

عالیخانی از سال ۱۳۴۱ تا ۱۳۴۸ ش. یعنی بیشترین سال‌های دهه چهل شمسی، مسئولیت سیاستگذاری و اجرای سیاست‌های اقتصادی کشور را به عهده داشت.

خاطرات عالیخانی حاصل گفت‌وگوی دکتر غلامرضا افخمی، سرپرست